Várostörténeti KI MIT TUD?

Olvasóink válaszait és újabb kérdéseit csütörtökig várjuk!

Nyilvános vetélkedőnk — a múlt vasárnap közölt időpont előtt egy nappal — *június 23-án*, pénteken délután 4 órakor lesz a Sajtóház (Magyar Tanácsköztársaság útja 10.) klubjában. *A győztes 500 Ft-os vásárlási utalványt nyer, a második díj 400, a harmadik 300 Ft-os utalványt. Valamennyi versenyző könyvjutalomban részesül.*

A vetélkedő, mint megírtuk, öt kérdéscsoportban *(munkásmozgalom-történet, néprajz, műemlékek, szabadtéri játékok, utcanevek)* zajlik. A *Várostörténeti KI MIT TUD?* sorozatunk cikkein kívül ajánlott irodalmat múlt vasárnap közöltük, s jövő vasárnap megismételjük. Június 11-i számunkban közöljük azokat a kérdéseket, amelyekre olvasóink levelezőlapon válaszolhatnak, s a helyes megfejtések beküldői közül sorsoljuk ki a meghívandókat és a versenyzőket. Meghívót küldünk még várostörténeti rovatunk legszorgosabb levelezőinek is.

Minthogy sorozatunk a végefelé jár, igyekszünk az elmaradt válaszokat közölni. *Még új kérdések föltevésére is van azonban lehetőség!*

Válaszok

Még február 13-i cikkünkben, a számozott kérdések előtt, föltett *Kocsis József* (Attila u. 22.) egy összetett kérdést: fölsorolt jó néhány munkásmozgalmi harcost, akiknek életrajzára kíváncsi. Közülük most Héger Mihályról és Cseh Imréről kapott válaszokat közöljük. *Héger Mihály* Adonyban született 1869. nov. 19-én szegényparaszt szülőktől. Cipész lett, s Hódmezővásárhelyen tevékeny szerepet játszott a Szántó Kovács János-féle megmozdulásokban. Sógora volt *Csorba* Máriának és *id. Kovács* Péternek. 1920—21-ben a Csillag-börtönben raboskodott izgatásért. Csorba Mária 1921 elején Héger Mihály Pulz u. 7. alatti lakásán szervezte be *Ladvánszky* József építőmunkást a KMP-be. Ladvánszky négy társával 1922-ben ugyan lebukott, de később is a szegedi munkásmozgalom kiváló vezetője maradt. Héger Mihály Szekeres u. 18. alatti cipészműhelyében, *Lengyel* Jánosék házában együtt készítettek illegális röplapokat. Héger a szakszervezeti ellenzéknek és az MSZMP-nek is élvonalbeli harcosa volt. A harmincas évekbeli működését és halálozási adatait, sajnos, nem ismerem. *(Pusztai József, Lenin körút 38.)*

Cseh Imre 1883. nov. 2-án született Királyhegyesen. 12 esztendős korában Makón cipészinas lett. 1904-ben már szakszervezeti tag, 1906-ban az első nagy szegedi cipészsztrájkban bizalmi. *Heckmann* István egyik legértékesebb mozgalmi tanítványa. Végigküzdötte az első világháborút. A forradalmakban a szegedi munkásság egyik kiemelkedő vezetője. A direktórium távozása után *Deli* Károllyal és *Ferenczi* Józseffel tagja a bizottságnak, amelyre a munkástanács a vezetést bízta. A bukás után meghurcolták őket. De *Zocskár* Andrással és társaival részt vett *Udvardi* János és *Bartha* László megszöktetésében. Szigorú rendőri felügyelete ellenére részt vett az illegális mozgalomban. A Csillagban raboskodókkal való kapcsolatai miatt börtönt is ült, 1944-ben Ricsére internálták. Szegeden halt meg 1955. október 10-én. *(Pusztai József.)*

A 66. kérdésre: Boros József 1905-ben vette át a városi közkórház vezetését. Igazgatása alatt 1910-ben a Grael-féle gyermekkórház, 1917-ben a Pulz utcai került a kórház kötelékébe. Vele az európai értelemben vett modern szellem vonul be a kórházba. A közönséggel megkedveltéti a kórházat, bizalmat kelt iránta. Jó hírneve távoli vidékek betegeit is ide vonzza. 1925 pünkösd másnapján Boros József repülőgépről lezuhant és szörnyethalt. *(Heiner Lajos, Vidra u. 3.)*

A repüléshez annyi köze volt, hogy azon a kérdéses napon katonai parádé volt, mulatság után hajnaltájban a repülőtérre hajtattattak. A hajnali repülés balul ütött ki. A pilóta, *Herman Kerekes* Ferenc őrmester bravúrozni akart: átrepülve a ref. temetőt, a vasúti sínek fölött, a sürgönydrót alatt akart átrepülni. A paprikaföldekre zuhantak, a gép orrával a földbe fúródott. A lezuhant gépet magam is láttam, igen fiatal asszony voltam még akkor. *(Scheiber Mihályné, Kelemen u. 4.)*

A rovatvezető megjegyzése: Özv. Sz. J. olvasónk, aki érthetetlen okból azt kérte, se nevét, se címét ne közöljük, hasonlóan ír Boros Józsefről: elismeréssel mint orvosról, sajnálattal balesetéről. Kéri, hogy közöljük vele, mikor jelent meg a *Délmagyarországban Erdélyi* Jenőnek *Ispotályból kórház* című cikke, amely egyebek közt Boros József érdemeit is méltatja. A valóban fontos és értékes várostörténeti írás lapunk *1960. jún. 11-i* számában jelent meg.

A 67. kérdésre: Édesapám, *Tóth Molnár* József mesélt nekem *Bek Pistáról.* Apám 1875-ben született, s 19 éves korában Bek Pistánál jelentkezett sorozásra: ő volt a városi katonai ügyosztály vezetője. Szatymazi szőlejében ismerte meg a gyermek *Tóth Molnár* Ferencet, akiből az ő segítő jóindulatával, talán anyagi segítségével is jeles festő lett. Két képét láttam a múzeumban *Ajándék Bek Pistának* címmel. *Temetés* című képét a múlt évben láttam a képtárban. (Még egyszer szeretném látni!) Tóth Molnár Ferenc apám első unokatestvére volt. A müncheni művésztelepen élt, ott is halt meg. *(Tóth Molnár Rózsika, Kelemen u. 4.)*

A 69. kérdésre: A körtöltés két menetben készült. Először a rekonstrukciókor, 1879 és 1882 között. Ennek megerősítését és magasítását 1898-ban határozták, 1905 tavaszán kezdték el, s 1909 tavaszán fejezték be. Hivatalos átvételére csak 1911 őszén került sor. A beépített földre nincs adatom, a tégla- és cementmennyiséget a *Szegedi Napló* 1911. nov. 21-i száma közli. A költségek még tanulságosak lehetnek: az első munka 1 851 024 korona 56 fillért, a második 409 023 korona 69 fillért emésztett föl. *(Péter László, Somogyi-könyvtár.)*

A 70. kérdésre: 1909-ben érettségiztem a főreáliskolában. *Babits Mihály* magyar irodalom tanárom volt, különórán latint is tanított. 83 éves vagyok, de még ma is szeretettel gondolok kedves tanáromra. *(Kőváry Nándor, Vadász u. 4/a.)*

Kérdések

75. kérdés: Szeged városháza tornyának nagy harangját délben miért nem húzzák meg? Nemsokára kezdődnek a szabadtéri játékok, sok vendég érkezik Szegedre. Ez alkalommal legalább meghúzhatnák, hadd halljuk gyönyörű hangját. *(Horváth Ferenc, Dugonics u. 39.)*

76. kérdés: Kik voltak azok, akik Szegeden létrehozták a bőripari munkások szakcsoportját. Cipész vagyok, a szövetkezet nyugdíjas művezetője, ezért érdekel közelebbről, s mert nagy figyelemmel kísért rovatukban örömmel látom, szakmám munkásmozgalmi harcosai igen gyakran szerepelnek. *(Buclla Rezső, Fecske u. 4.)*

„De szellemét a tűz nem égeté meg..."

10. Vérző parasztok

Ha korábban nem volt egység a feudális anarchiába süllyedt, örökké torzsalkodó főurak között, úgy most a veszélytől hajtva, mindent alárendeltek az érdekazonosságnak. Se azelőtt, se azután soha nem volt olyan egységes és kíméletlenül erőszakos a magyar nemesi hatalom, mint a Dózsa-féle jobbágyforradalommal szemben.

Az erélyes Mátyás halála után „remek" királyra leltek a pipogya II. Ulászló személyében: felőle azt tehettek, amit akartak. Könyöröghetett, panaszkodhatott a király, szavát nem nagyon hallották. Most bezzeg hűséges alattvalóként siettek hozzá Budára, amikor gyűlésre hívta őket. Persze, a vezérszerep most sem annyira az uralkodó, mint inkább az ország oligarcháinak kezében volt.

Június elsején került sor Budán a király által összehívott gyűlésre. Ezen megjelent Bakócz Tamás is, akinek ekkor még nem mertek szemrehányást tenni a nagyurak, ő viszont a keresztesek elleni szélsőséges buzdítással hálálta meg ezt. Ámbár a főurak valójában, komor neheztelésssel viseltettek a hercegérsek iránt, de nem merték bántani, mert ha a hercegprímáshoz nyúlnak, akkor még inkább magukra lázítják az amúgyis forradalmasodott országot. Amellett Róma pártfogását is élvezte a hatalmas főpap. Ha bántják, beláthatatlan bonyodalmakkal kell számolniok, de ha élnek a segítségével, gyorsabban állíthatják helyre a nemesi osztály hatalmát. Mérlegelésüket talán mindenkinél jobban értette a hercegprímás, ezért nyomatékkal helyeselte a parasztforradalmárok megbüntetését. S hogy milyen céllal tartottak tanácskozást a király és a nagyurak, arról a szélesebb közvélemény is ízelítőt kapott: amíg folyt a gyűlés az uralkodó palotájában, addig odakint az utcákon elrettentő példaként a foglyul ejtett keresztesek hosszú sorát nyársalták fel.

A főurak mindenekelőtt a székváros környékét szerették volna biztonságban tudni, hiszen Buda közelében, a gubacsi dombok között immár második hónapja táborozott Száleresi Ambrus vezetésével Dózsa egyik seregrésze. Ennek leverésével bízták meg Bornemissza János tolnai nemest. Amit csak tudtak, rendelkezésére bocsátottak. Erős lovasságot bíztak a kezére, gyalogosoknak Buda és Pest polgárait rendelték parancsnoksága alá, csak úgy, mint a királyi zsoldosokat. Alvezérei, Tomori Pál, Batthyány Ferenc és Móré László ugyancsak nagyszámú katonasággal rendelkeztek. Ráadásul döntő fölényt biztosított számukra a Szentlőrincen várakozó nemesi had: Nógrád, Heves, Hont és Pest megye bandériumai alig várták, hogy megtorolhassák a fölkelt parasztoktól elszenvedett viszontagságokat.

Bornemissza János serege június 21-én kelt át a pesti partra a haltéri révnél (a mai Erzsébet-híd közelében). A Kecskeméti kapun át hagyták el a várost, és rövidesen a gubacsi keresztestábor közelébe értek. A fegyveres jobbágyok ama része, amely még nem szokta meg a katonai rendet, csupán az indulatára hallgatva az érkező urakra rontott. Tomori Pál, a tapasztalt hadvezér gyorsan szétverte ezt a rendetlen támadást. Élve az első siker lélektani előnyével, Bornemissza ígéretet tett a keresztesek: bocsánatot nyer és azonnal haza térhet, aki meghódol. Kevesen hajlottak szavára, de a kevesek között volt Száleresi Ambrus parancsnok is.

Az életre-halálra szóló harcot elfogadó keresztesek rendezték soraikat, szabályos alakzatban, zászlók alatt indultak ütközetbe, noha látták, hogy a túlerővel szemben kevés reményük lehet a győzelemre. Bornemissza tüzérségével szemben nem volt ellenszerük, szétzilált soraikban pedig Tomori nehézlovassága vitt véghez kegyetlen mészárlást. Végül csak a menekülésben reménykedhettek. Két irányban hagyták el a csatateret. Egy részük a Csepel-szigetre igyekezett átjutni a Dunán, míg a többiek a Rákos-patak völgyében fölfelé menekültek. De nem sokan élték túl a katasztrófát. Vagy a Dunába fulladtak, vagy foglyul estek. Ők szörnyűbb módon végezték, mint akiket azonnal megöltek. Fülüket, orrukat, karjukat levágták, így kellett hazamenniök, hadd lássa mindenki, hogyan álltak bosszút a nemesek.

Ugyanezen a napon zajlott le egy másik ütközet a keresztesek ellen Heves vármegyében, a Tarna völgyében. Itt Drágffy János vezetésével rontottak a nemesek a Debrő várát ostromló hétezer jobbágyra. Akárcsak a gubacsi homokdombok között, Debrő mellett is kemény ellenfélnek bizonyultak a fölfegyverzett szegények. Hiába rendelkeztek a nemesi csapatok minden szükséges hadieszközzel, hiába voltak túlerőben, a hosszú és elszánt küzdelem ellenére sem tudtak döntő győzelmet aratni. Megverték ugyan a jobbágyokat, de erejüket nem törték meg, s azok újra gyülekeztek.

Mindez a nemesi osztály javára billent katonai fölény tényén már nem változtatott. Elkezdődtek a tömeges megtorlások. Miként a gubacsi foglyokat, úgy a debrőieket is rettenetesen megcsonkították. Nagy részüket a helyszínen felkoncolta Drágffy. Tizenhat főbb keresztest kiszolgáltatott az országtanácsnak, hadd mutassa meg az is, milyen szigorú. A tizenhat áldozattal Rákos mezején végeztek. Fejükre tüzes sisakot húztak, különböző módon húzták őket karóba, majd fölnégyelték tetemüket.

Bornemissza Jánosnak még ez a kegyetlenség sem volt elég. Diadalmenetet rendezett Budán, barmokként hajtatta a vérző parasztokat, végül válogatott hóhérmunkával oltotta ki életüket.

GERENCSÉR MIKLÓS

Következik:
A BORZALOM TRÓNUSÁN

Harmat Endre:

Gyilkosság Rt.

2. SZICÍLIÁTÓL CHICAGÓIG

Mint már céloztunk rá, az amerikai gengszterszindikátus vizsgálatakor nagyon sokszor találkozunk olasz nevekkel. Ennek az az oka, hogy a földkerekség legnagyobb bűnözési monopóliuma az egyik legrégibb és legjobban szervezett európai bűntársulatból, a szicíliai maffiából nőtt át Amerikába. Ahhoz, hogy megértsük Bolond Joe és társai szervezetét, érdemes egy pillantást vetnünk az eredeti maffiára.

Története évszázadok ködébe nyúlik vissza. A maffia szó arab eredetű: menedékhelyet jelent. Először ugyanis még a XI. században tömörültek ilyen „menedék"-szervezetbe Szicília szaracén kisparasztjai, a normann hódítók ellen. A maffia nem volt mindig az az ultrareakciós, az elnyomók és kizsákmányolók érdekeit képviselő bűnbanda, ami ma. Az 1820-as, 1840-es és 1866-os nagy dél-itáliai parasztfelkeléseket ez a testület szervezte meg. Garibaldi híres vörösinges szabadságharcosai között sok maffiás harcolt, halált megvető bátorsággal.

A XIX. század vége felé azonban gyökeres fordulat állt be a szervezet jellegében. A földesurak pénzzel és nyomással beépültek a maffiába, majd teljesen kisajátították annak vezetését. A századfordulón a „tiszteletre méltó társaság", ahogy Olaszországban keserű gúnnyal nevezik, már a parasztok elnyomásának, a grófok és hercegek akaratának engedelmes eszköze volt. Támogatta a fasizmus hatalomrajutását, és ha valahol az olasz Délen politikai gyilkosságot követnek el egy-egy haladó személyiség ellen, csaknem bizonyosan a maffia áll a háttérben. Hatalmát a félfeudális állapotok, a változatlanul hagyott óriásbirtokok és a parasztság nyomora konzerválja. A „szegénység szigetéről" állandó a kivándorlás. Csak 1951 és 1961 között 400 ezer szicíliai — többségük munkaképes férfi — hagyta el szülőföldjét, és telepedett le Észak-Olaszországban, Nyugat-Németországban vagy más európai államokban. Ez azonban csak töredék az Egyesült Államokban élő sok millió olaszhoz és ezen belül a mintegy kétmillió szicíliaihoz képest.

Velük települtek át a maffia „baktériumai" az Egyesült Államokba. Hamarosan bebizonyosodott, hogy az amerikai táptalajon ezek a „kórokozók" még sokkal gyorsabban szaporodnak, sokkal nagyobbra növekednek és veszélyesebbek, mint odahaza, Szicíliában. 1919. január 16-án az amerikai kongresszus törvényt hozott, amely szerint „az Egyesült Államok egész területén tilos a szeszes italok gyártása, árusítása és szállítása". Bármilyen furcsán hangzik, ez a rendelet vezetett a világ legnagyobb gengszterszervezetének megalakulásához. 1920. január elsején lépett életbe a híres prohibíció, a szesztilalom. A képviselők és szenátorok, akik megszavazták a törvényt, naivnak bizonyultak. Hamarosan kiderült, hogy az alkoholizmus problémáját nem lehet adminisztratív eszközökkel megoldani — és ezerszeresen nem lehet egy olyan társadalomban, mint az amerikai.

Azonnal megkezdődött a prohibíció tömeges kijátszása. Két új szó jelzi, milyen méretű volt ez a jelenség. Az egyik: moonshiner, ami meglehetősen szabad fordításban holdfényben munkálkodót jelent. Ez arra utal, hogy éjszakánként, a hold fényénél farmok és városi lakások tízezreiben fortyogtak a szeszfőző rézüstök. A másik akkor született szó: bootlegger, vagyis csizmaszáras. A feketén készült szesz egyik lassú, de aránylag biztonságos szállítási módja ugyanis az volt, hogy a férfiak magas csizmájuk szárába rejtették a lapos — és a prohibíció után éppen ezért még laposabbra gyártott — whiskysüveget.

Persze a gondosan felkészült rendőrség sem maradt tétlen az „alkoholháborúban". Ezrével rombolták szét a leleplezett titkos szeszfőzdék berendezéseit, „futószalagon" állították elő a tettenérteket. Ilyen körülmények között fogant meg egy Giacomo Colossimo nevű férfiú fejében az a gondolat, hogy a szervezett bűnüldözéssel a szervezett bűnt kell szembeállítani.

... Giacomo, „amerikanizált" nevén Jim, alvilági becenevén „Big" (nagy) Jim, a szicíliai Palermóban született. A közel kétméteres, hírhedt vagány már meglehetősen jómódú embernek számított Chicagóban, amikor a szesztilalom életbe lépett. Jim néhány társával megszervezte a nyilvánosházak sajátos megadóztatását. A módszer akkor még viszonylag újnak számított, azóta az amerikai gengszterizmus mindmáig egyik leggyakoribb formája. Colossimo és még vagy egy tucat marcona külsejű szicíliai végigjárta a piroslámpás házakat, és rendszeresen havi juttatás ellenében „védelmet" kínált. Eleinte persze csaknem minden tulajdonos kidobta az arcátlan látogatókat. Amikor azonban álarcosok dúlták szét a helyiségeket, ismeretlen eredetű tűzvészek okoztak óriási károkat, Chicagó-szerte kezdett elterjedni a hír, hogy nem szabad könnyelműen visszautasítani Colossimóék „nagylelkű védelmi ajánlatát".

Egész körzetek voltak, ahol minden éjjeli pillangó kétdolláros esetenkénti béréből egy dollár húsz cent sápot volt kénytelen leadni az amerikai maffia e korai ősének.

(Következik:
Al Capone a színre lép)